

LITERATUUR EN KUNST

Het boek der Oranje's.

Dr N. Japikse: De Geschiedenis van het huis Oranje-Nassau. I. — Zuid-Hollandsche Uitg. Mij., Den Haag, 1937.

Hoewel het hier boven aangekondigde werk niet literair is in den engeren zin van het woord, en ook niet tot de kunst kan gerekend worden, verdient het toch wel een nadere bespreking in deze rubriek.

Want eigenlijk kan het in dubbel opzicht er toe gerekend worden, en wel om den inhoud zoowel als om den vorm.

Nu in dezen tijd gelukkig de liefde voor het huis van Oranje luider weer gaat spreken, nu door het huwelijk van de prinses het lot van het beroemde sluishuis meer de aandacht tot zich trekt, is het een gelukkige gedachte geweest nauwkeurig, d.w.z. wetenschappelijk juist, maar toch in populair vorm, de betekenissen van het huis van Oranje voor ons land uiteen te zetten.

Dat Dr Japikse deze taak op zich heeft willen nemen, waarborgt reeds iets goeds. Als directeur van het Koninklijk Huisarchief en van het bureau voor 's Rijks Geschiedkundige Publicatiën, is hij als wellicht geen ander thuis in de geschiedenis van ons vorstenhuis. Hij kon en mocht het boek ook illustreren met een zeer groot aantal platen, die grotendeels onbekend en onbereikbaar waren. Reeds door de vele bijzondere prenten, facsimilés van brieven, oorkonden, historische portretten enz. heeft dit werk een groote waarde. Maar de tekst is niet minder belangrijk. Boeken, in den zelfden geest als dit bedoeld, dragen dikwijls een interessant-aneedolisch karakter. De schrijvers willen op een gezellige manier de lezers iets bijbrengen over een bepaald persoon of tijd. Ze schrijven dan wel waarheid, maar niet de waarheid. Het licht valt alleen op het goede, terwijl al wat minder fraai is in een beminlijk donker verborgen blijft. Bij zulke boeken moet men de goede bedoeling vooral waardeeren. Anders staat het met geschiedvorschers.

Behalve een goede bedoeling, moet de geleerde nog een wetenschappelijk geweten bezitten, dat hem verhindert iets van historische personen te vertellen, dat wel interessant, maar niet geheel in overeenstemming met de waarheid is. Het resultaat van deze nauwgezette waarheidsliefde is dikwijls een droog en dor boek, waarvan iedere zin door noten aan den voet der bladzijde of achter in het werk wordt ondersteund. Een vakgenoot moge hieraan smullen, den leek bekruipt een lichte huivering als hij het boek inkijkt.

Dat het anders kan heeft Dr Japikse hier getoond. Zijn boek is heel vlot geschreven, men leest het met groot genoegen en toch is het wetenschappelijk, zonder dat eenig bewijsmateriaal is aangevoerd. Steeds is het doel nauwkeurig in 't oog gehouden, en staan de verschillende vorsten en vorstinnen in het historisch licht. Met groote voorzichtigheid en eerlijkheid koos de schrijver zijn weg door het overstelpende materiaal. In betrekkelijk weinig bladzijden wordt de oudste geschiedenis van het huis beschreven, om dadelijk zijn verhouding tot de Nederlanden te tekenen. Op fantastische of onhistorische gegevens uit den oudsten tijd wordt niet ingegaan, de talloze takken van den geslachtsboom verduisteren nooit het gezicht op den stam.

Slechts als het noodig is, wordt er gesproken over zijlijnes. Twee takken worden vooral besproken: de Dillenburgsche, die vorstelijk maar niet rijk, en de Hollandsche, die rijk en niet vorstelijk was. Heer interessant blijkt de uitbreiding van beide takken. De Hollandsche krijgt door huwelijk zelfs in Spanje belangen. Requesens, de latere Spaansche stadhouder, is er erfgenaam van. Zoo ontmoet men telkens verre familieleden als politieke tegenstanders. Wanneer de Hollandsche familie van een bloedverwant heeft geërfd het prinsdom Oranje met vele andere bezittingen, gaat de geheele erfenis door uitsterfing van dien tak over op Prins Willem. Persoonlijk had hij dus groote belangen in deze landen; als prins van Oranje was hij soeverein vorst, hoewel meer in naam dan in de daad, wat van groote betekenis was voor onzen opstand.

Voor ons is een beschouwing over den opstand van groot belang, vooral met het oog op de motieven en de leiding. Dr Japikse laat het godsdienst-motief zeer zwaar, zoo niet het zwaarst wegen en ziet in Willem I een zeer religieus figuur. Met groote voorzichtigheid en psychologisch begrip volgt hij de ontwikkeling van zijn godsdienstige overtuiging. Terecht wordt er nadruk gelegd op de diepgaande godsdienstige opvoeding die hij thuis tot zijn twaalfde jaar genoot van zijn innig vrome en verstandige moeder Juliana van Stolberg. Wel kwam hij daarna onder Roomschen invloed, en deed hij mee aan het wuften hofleven, waarvan niets verbloed wordt, hoewel het uit den aard der zaak niet breedvoerig behandeld wordt, maar nooit heeft hij de protestanten willen vervolgen. Onder zijn humanistische

levensbeschouwing lag een diep religieus bewustzijn verborgen. Door het huwelijk met Anna van Saksen wordt de religie-kwestie weer urgent. Na de vlucht uit de Nederlanden, komt hij weer terug op het ouderlijk slot in het ouderlijk gezin, waar nu het Calvinisme den toon aangaf. Deze omgeving juist in dezen tijd moet een geweldigen invloed gehad hebben op den prins. Als hij dan ook in 1572 openlijk tot het Calvinisme overgaat, durft Dr Japikse dit gerust als een zaak van het hart en niet van politiek te zien. Het heele leven van Vader Willem wordt door dezen geleerde geleekend als gekenmerkt door een waar, diepgelovd Godsvertrouwen.

Ik wijs hier opzettelijk op, niet omdat deze dingen onder ons onbekend zijn, maar omdat vooral vroeger, de opstand en zijn leider wel eens anders beschreven zijn, veel te goed of veel te slecht. Mij heeft hier een wetenschappelijke ernst, verbonden met een warme belangstelling voor het innerlijk leven onzer vorsten, getroffen. Oprecht, zonder eenige speculatie. Als hij een figuur, als b.v. Philips Willem, niet naar zijn innerlijke kwaliteiten kan doorgronden, laat de geleerde schrijver slechts de feiten spreken in hun objectiviteit en zegt de mensch Japikse, dat hij met zoo'n figuur eigenlijk geen raad weet. Dat maakt het boek niet alleen waar en goed, maar ook schoon. De Oranje's zijn voor hem hier menschen vooral, niet in de eerste plaats historische personen.

Daarom is ook zoo begrijpelijk geworden de verhouding van de Staten tot de Oranjes. Aan Willem I willen zij meer geven dan deze wil hebben, onder Maurits staan de machten ongeveer in evenwicht, tijdens Frederik Hendrik worden ze achteruitgedrongen door de groeiende macht en pracht der prinsen. Na diens dood willen de Staten hun macht heroveren en vergrooten, wat leidt tot de botsing tusschen hen en Willem II, waarbij de prins aanvankelijk wint. Zijn spoedige dood brengt alle macht aan de Staten, bij ontstentenis van een volwassen prins. Het slot van het boek beschrijft de jeugd van Willem III, het kind van Staat, dat onder den druk opgroeit tot „een hartstochtelijk Hollander en Protestant", naar het woord van den Engelschen koning.

Er zou op zoo veel te wijzen zijn in dit boek, waaruit de Oranje's als echte menschen, met ondegden naast hun groote verdiensten en deugden, oprijzen. Het eerste deel breekt af, als in een feuilleton, bij een boeiend gedeelte: de opkomst van Willem III. Daar het tweede moet bevatten de grootste gebeurtenissen, verbanning, en verheffing tot monarchen, dreigenden ondergang en heerlijksten bloei van dat huis, dat door Gods bestel onzen Staat stichtte en bleef besturen, zien we de verschijning van dit slotdeel met belangstelling tegemoet. Het mooie eerste deel toonde reeds overduidelijk aan, dat de liefde die het grootste deel van ons volk koestert voor zijn Vorstenhuis, deugdelijk gefundeerd is.

Gelegenheidsboeken zijn als het stroo, dat het vreugdevuur tijdelijk hoog kan doen opvlammen, maar snel ook zijn voedingswaarde verliest. Van veel grotere, want van blijvende waarde is dit massieve werk, dat uit het verleden de vreugde van het heden leert begrijpen en daardoor dieper waardeeren.

Gr.

H. S.

UIT DE HISTORIE

Groot: Tudor-Figuren

(Schetsen uit den tijd der Reformatie in Engeland en Schotland)

XIII.

Elizabeth als Vrouw en Koningin.

Over Elizabeth als Koningin zijn de historici kenners het in 't algemeen tamelijk wel eens: hoogst autocratisch, zeer bekwaam, buitengewoon tactvol, uiterst voorzichtig was zij, doch ook in hooge mate gewetenloos, Machiavellistisch in haar politiek, waarin ze niet beter maar wel geraffineerder was dan de meesten van haar tijdgenooten onder de vorsten en diplomaten van Europa in een eeuw toen de leuze van „het doel heiligt de middelen" waarlijk niet alleen door de Jezuiten en door Roomsche vorsten, doch ook wel door Protestantische heerschers in praktijk werd gebracht: leugen en bedrog en aperte, brute verdraaiing van het recht en het op den kop zetten van de waarheid vierden in de 16e eeuw zeer zeker niet minder hoogtij in de internationale politiek dan in de eeuw van Nationaal-Socialisme en Communisme, van Japan en Mandsjoerije, van Italië en Abyssinië en van... den... Volkenbond... en het Kellogg-pact...

Hillaire Belloc, de bekende Roomsche medewerker van den Roomsche-gevoerde Chesterton, heeft een afwijkende meening over haar betekenissen als heerscher, als vormgevend auteur van de politiek harer regering: volgens hem was William Cecil, Lord Burghley — wiens groote bekwaamheid en overwegende betekenis als dienaar

van Elizabeth niemand ontkent — feitelijk de meester en Elizabeth degene die volgde.

Ik geloof, dat de waarheid in 't midden ligt: Elizabeth en Cecil waren beiden buitengewone menschen, die met wederzijdsch begrip en wederzijdsche waardeering samengewerkt hebben om het schip van staat veilig te sturen door de gevaarlijkste branding waarin het ooit was geweest, en een nieuw, machtig, Protestantisch Engeland te vormen, dat — na nog één zuiverende vuurproef: die van den Cromwelliaanschen burgeroorlog, met de bekroning daarvan: de Omwenteling van 1688 — niet essentieel is veranderd tot op onzen tijd; bij welke samenwerking echter Elizabeth als het er op aankwam haar zin doorzette, ook tegen het advies en den wil van Burghley in. Maar zij liet het er niet dikwijls op aankomen: daarvoor waardeerde zij den vooruitzienden blik en de volhardende bekwaamheid van haar dienaar te zeer.

Deze twee waren als op elkander aangewezen. Beiden hadden een harde leerschool doorgemaakt; beiden streefden met ware Engelsche vasthoudendheid naar de verwezenlijking van hun doel; en beiden hadden voor dat doel het Protestantisme noodig.

Hij was secretaris geweest van Edward Seymour, Hertog van Somerset, die als „Protector" het bewind had gevoerd van diens regeering. Somerset was ten val gebracht door John Dudley, hertog van Northumberland, en William Cecil ging naar den Tower. Maar niet voor lang. Hij was van alles op de hoogte, en men kon hem niet missen: hij werd secretaris (zoo iets als onderminister) ook bij Northumberland.

Zijn belangen waren samengeweven met die der nieuwe aristocratie (waartoe ook Somerset en Northumberland behoorden), rijk geworden door de confisquatie der Roomsche kerkgoederen. De consequentie was, dat hij was tegen Rome en vóór de Reformatie. Hij steunde dan ook Northumberland's poging om de Roomsche Maria te weren door zijn (Northumberland's) schoondochter Jane Grey op den troon te plaatsen. Toen de poging mislukt was, voegde hij zich, evenals zijn toekomstige meesters, de toenmalige prinses Elizabeth, met wie hij in correspondentie was, naar den Roomschen eeredienst, en wachtte, evenals Elizabeth, wier leven nog grooter gevaar liep dan het zijne, met geduld en tact den loop der zaken af.

Elizabeth besteedde den troon, maar bleef voor de Roomschen een usurpator, en moest dus noodgedwongen op de Protestanten steunen (zie het tiende artikel van deze reeks). Haar levensdoel: een eengezind en machtig Engeland onder haar autoritair koningschap, kon slechts bereikt worden met een Protestantisch Engeland. Maar niet met een Puriteinsch: niet alleen had zij, met haar zin voor ritueel, daarvan een hartgrondigen afschuw, maar met uitzondering van Londen was Engeland in gezindheid en levensopvatting in groote meerderheid feitelijk nog Roomsch, al had Maria's korte regering het voorgoed afkeerig gemaakt zoowel van Rome's Paus als van Spanje. Dus was Elizabeth als aangewezen op het compromis van Cranmer: de Anglicaansche (Episcopalsche) Kerk, met de suprematie des Konings in kerkelijke zaken, die typisch-16e eeuwse opvatting.

En William Cecil, weldra Lord Burghley nu, de man van de nieuwe, door den roef op Rome rijk geworden aristocratie, streefde met hartstocht, maar ook met voorzichtigheid en taai geduld, hetzelfde doel na als zijn Koningin: een machtig Protestantisch Engeland. Daarom had geen vorst ooit zulk een minister, geen minister ooit zulk een vorst. Zij waren op elkaar aangewezen, en bereikten samen hun gemeenschappelijk doel.

Een ander bekwaam minister van Elizabeth, Sir Francis Walsingham, de schoonvader van Sir Philip Sidney, was een vurig Protestant van overtuiging; hij was een warm vriend van de opgestane Nederlanden en van de Fransche Hugenoten, en zou Elizabeth veel eerder in een oorlog met Spanje hebben willen wikkelen. Elizabeth en Burghley konden het in hem waardeeren, dat onder zijn leiding de Engelsche geheime inlichtingendienst (evenals dat thans weer het geval is!) de beste ter wereld was; maar zij bewaarden hun eigen, politiek tempo: een vurige geloofsovertuiging was hun vreemd.

Dusdanig waren de Koningin en haar Minister.

Wat moeten we denken van Elizabeth als Vrouw? Ik ga stilzwijgend voorbij de bewering van sommigen, dat Elizabeth fysiek noch geestelijk een echte vrouw zou geweest zijn. Als het gaal over buitengewone figuren, zijn dergelijke bizarre veronderstellingen geen zeldzaamheid: Stadhouder-Koning Willem III homo-sexueel en alcoholist, Milton syphiliticus en albino, Elizabeth a-sexueel: waarom niet?

Toen Hendrik VIII gestorven was, trouwde de zesde zijner vrouwen, Catharine Parr, die zoo gelukkig was geweest hem te overleven, en nu, op 35-jarigen leeftijd, voor de derde maal weduwe was, zeer haastig met een vroegeren minnaar, Lord Thomas Seymour, de eerzuchtige broer van Protector Somerset en Lord-Admiral van Engeland. Catharina was een goede moeder geweest voor Hendriks kinderen, en toen zij hertrouwd was met Seymour, bleef Prinses Elizabeth bij haar

een vriendin.
Zeker is
verhoudi
zwakken
derde va
onder zi
zijn broe
ties aan
lijke kus
als oppo
tuurlijk
Hij trac
trekken,
streefde
waarsch
beths d
varen n
toen nog
toen Lo
men ook
betrok,
zoo we
aandach
tengewo
zichzelf
Lord Hi
kreeg ru
tijdens
regering
geven, n
toe te v
haar geb
ingewort
later, toe
alleen i
bindend
herrope

Dit kw
de branc
orde was
jaar van

Natuur
standigh
onstuim
van den
draad va
sche gew
erfgena
precaire
beth en
haar zee
Peter W
en teven
het Par
solutist
de Ham
dingen
en stierf

Er was
Elizabeth
Koningin
Kon dat
konden
een vrou
haar ma
Maria S
Lord Da
niet moe
rijk: wat
bewerken

Een h
Stel dat
tegen el
De Ooste
en de u
van zijn
van knap
digend.
zelf bez
met haaz

Hetzelf
van Cat
maar w
scheen t
kwam v
langen i
beth —
de 47-jar
zelfs de
bezwaren
waarbij
een bon
tegen he

Maar
grenouill
noemde
nagerie v
toe met
loften v
huwelijk
Zij kor
persoonl
en... he
Fransche
had aan

1) John
Stuart Ka
Parlement
partij; hij

telijk de mees-
dden ligt: Eli-
ngewone men-
en en weder-
t hebben om
a door de ge-
t was geweest,
h Engeland te
de vuurproef:
geroorlog, met
eling van 1688
op onzen tijd;
zabeth als het
ook tegen het
Maar zij liet
laarvoor waar-
en de volhar-
aan te zeer.
er aangewezen.
doorgemaakt;
e vasthoudend-
hun doel; en
Protestantisme

Edward Sey-
dws „Protector”
dward VI ge-
regeering. So-
John Dudley,
liam Cecil ging
lang. Hij was
kon hem niet
iets als onder-
en met die der
Somerset en
geworden door
kgoederen. De
a Rome en vóór
k Northumber-
laria te weren
ondochter Jane
oen de poging
als zijn toekom-
nuses Elizabeth,
was, naar den
evenals Eliza-
ur liep dan het
der zaken af.
r bleef voor de
est dus noodge-
n (zie het tiende
doel: een eens-
der haar auto-
bereikt worden
Maar niet met
j, met haar zin-
digen afschuw,
a was Engeland
n groote meer-
al had Maria's
keurig gemaakt
panje. Dus was
compromis van
paalsche) Kerk,
kerkelijke zaken,
ag.
Burghley nu, de
f op Rome rijk
hartstocht, maar
eduld, hetzelfde
nachtig Protes-
geen vorst ooit
oilt-zulk een
ewezen, en be-
lijk doel.
van Elizabeth,
nvader van Sir
stant van over-
end van de op-
Fransche Hoge-
r in een oorlog
n. Elizabeth en
aardeeren, dat
geheime inlich-
het geval is!
bewaarden hun
ge geloofsover-

haar Minister.
beth als Vrouw?
vering van som-
h geestelijk een
s het gaal over
ke bizarre ver-
d: Stadhouder-
en alcoholist,
abeth a-sexueel;
was, trouwde de
Parr, die zoo
erleven, en nu,
e maal weduwe
geren minnaar,
htige broer van
nir van Enge-
moeder geweest
zij hertrouwd
Elizabeth bij haar

een vriendelijk tehuis vinden. Seymour was ook vriendelijk tegen haar, te vriendelijk vonden velen. Zeker is, dat Catharina geen kwaad zag in hun verhouding. Lord Thomas trachtte zijn neef, den zwakken Edward VI (Edwards moeder, Hendriks derde vrouw, was een zuster van de Seymours) onder zijn invloed te krijgen en intrigeerde tegen zijn broer den Protector. Hij knoopte zelfs relaties aan met de zeeroovers aan Englands Westelijke kusten, aan wier bedrijf hij, had hij zijn plicht als opperbevelhebber der zeemacht gedaan, natuurlijk had moeten zoeken een einde te maken. Hij trachtte in zijn intrigues ook Elizabeth te betrekken, en na den spoedigen dood van Catharina, streefde hij naar een huwelijk met de prinses. Zeer waarschijnlijk is de knappe Lord-Admiral Elizabeths eerste meisjes-liefde geweest, maar de gevaren op haar pad hadden haar vroeg (zij was toen nog geen zestien) behoedzaam gemaakt, en toen Lord Thomas gevangen genomen werd, en men ook haar in het strenge onderzoek en verhoor betrof, gaf zij bewijzen van een voor haar leeftijd zoo weergaloos voorzichtigheid en tact, dat de aandacht voorgoed gevestigd werd op haar buitengewone kwaliteiten. Zij compromitteerde noch zichzelf, noch Seymour, maar het hoofd van den Lord High Admiral viel op het blok en Elizabeth kreeg ruimschoots gelegenheid om er zich, vooral tijdens Maria's voor haar zoo uiterst gevaarlijke regeering, in te oefenen zichzelf nooit bloot te geven, nooit woorden te spreken of aan het papier toe te vertrouwen waarvan men later positief tegen haar gebruik zou kunnen maken. Dit werd een zoo ingewortelde karaktertrek bij haar, dat zij ook later, toen zij als vrijwel absoluut vorst regeerde, alleen in de alleruiterste noodzakelijkheid een bindend woord sprak of schreef, of tot een onherroepelijke daad kwam.

Dit kwam bij voorbeeld sterk uit in den tijd toen de brandende kwestie van haar huwelijk aan de orde was; dat wil zeggen de eerste vijf en twintig jaar van haar regeering.

Natuurlijk kwamen hier zeer bijzondere omstandigheden bij. Het volk, 't Parlement, wenschte onstuimig, dat de Koningin zou trouwen. Het lot van den troon, van Engeland, hing aan den levensdraad van één vrouw, en vooral toen het Spaansche gevaar dreigde en Maria Stuart de naaste erfgenaam van de kroon was, was dit een uiterst precare toestand voor het Engeland van Elizabeth en Burghley. Elizabeth nam dezen drang op haar zeer kwalijk. Het Puriteinsche Parlements-lid Peter Wentworth, die in deze zaak vooraan stond, en tevens moedig opkwam voor de vrijheden van het Parlement in het algemeen tegenover de absolutistische regeerwijze van Elizabeth — hij is de Hampden¹⁾ der 16e eeuw — moest voor deze dingen herhaaldelijk met gevangenschap boeten, en stierf op zijn ouden dag in den Tower.

Er was een edelman in Engeland voor wien Elizabeths hart luide sprak. Maar zij wilde eerst Koningin, absolute souveraine, zijn, dan vrouw. Kon dat, als zij trouwde? De Engelsche grooten konden moeilijk wennen aan de heerschappij van een vrouw; zou zij niet spoedig schuil gaan achter haar man? Het voorbeeld van de huwelijken van Maria Stuart met grooten van den lande — eerst Lord Darnley Stuart, toen Graaf Bothwell — was niet moedgevend voor de rust en vrede van het rijk: wat zou de naifver ook in Engeland weten te bewerken?

Een huwelijk met een buitenlandschen prins? Stel dat zij zich over haar bezwaren bovengenoemd tegen elk huwelijk, heen kon zetten, wie dan? De Oostenrijksche Aartshertog Karel bood zich aan en de uitslag van het onderzoek naar de knapheid van zijn persoon, instantelijk door Elizabeth, die van knappe mannen hield, ingesteld, klonk bevredigend. Maar hij was Rooms. Niet dat zij daar zelf bezwaar tegen had, maar hoe zou dat gaan, met haar volk?

Hetzelfde bezwaar had Anjou, de vierde zoon van Catharina de Médicis, die wanstaltig was, maar wiens geest wel met dien van Elizabeth scheen te harmonieëren, toen hij persoonlijk overkwam voor zijn aanzien. En zoo sterk was het verlangen in Engeland naar een huwelijk van Elizabeth — hoewel het toen al rijkelijk laat was voor de 47-jarige, maar de doktoren gaven hoop — dat zelfs de Puritein Walsingham zijn godsdienstige bezwaren opzij zette en vóór dit huwelijk was; waarbij trouwens, wat hem betreft, kwam, dat hij een bondgenootschap met Frankrijk wenschte tegen het boven alles gehate en gevreesde Spanje.

Maar Elizabeth speelde wat met haar „petite grenouille”, haar kleinen „kikker”, zooals ze hem noemde — de Maagd-Koningin had een heele menagerie van mannen — maar liet hem tot tweemaal toe met veel hoofsche liefdesbetuigingen en beloften vertrekken, zonder dat het ooit tot een huwelijk kwam.

Zij kon er niet toe komen met het oog op haar persoonlijke macht; met het oog op Engeland; en... hoe kon zij ten slotte den leelijken kleinen Fransman huwen, zij, die haar hart verloren had aan den schoonen gunsteling, en zelfs hem

¹⁾ John Hampden was in de volgende eeuw, tijdens den Stuart Karel I, de groote strijder voor de rechten van het Parlement; vóór Cromwell was hij de leider der vrijheidspartij; hij stierf in 1643.

niet genomen had, zij het uit staatkundige overwegingen?

Wie was die gunsteling? Daarover een volgenden keer.

J. VELDKAMP.

Dr A. Kuyper's oordeel over „de Nederlandsche Hervormde Kerk”.

II.

Tot mijn spijt komt dit artikel niet onmiddellijk na het eerste. De oorspronkelijke copie ervan is blijkbaar op weg naar Goes verongelukt. Ze is wel verzonden maar niet gearriveerd op het bestemde adres.

Dr Kuyper schrijft het volgende; Heraut 698:

We durven vertrouwen, dat het onderscheid, waarop we een vorig maal reeds met een enkel woord wezen, tusschen een valschen Christus, een tegen-Christus en een schijn-Christus, het onmiddellijk besef van onze lezers zal hebben toegesproken.

In ons land loopt een munt. Die munt met het koninklijk stempel is de echte munt.

Maar nu zijn er drie gevallen denkbaar, waarin ik iets voor mij krijg, dat niet die echte munt is, en er toch eenige gelijkenis mee heeft.

Er kan een valsche munter opstaan, die guldens in omloop brengt, die valsche zijn. Er kan een overweldigder komen, die ons land inneemt, onze munt verbleet en er zijn munt voor in de plaats stelt. En ook kan een jongen een gulden van hout maken en dan verzilveren, en er met plastiek den muntslag op zetten.

In het eerste geval nu heb ik een valschen gulden; in het tweede een tegen-gulden; in het derde een schijn-gulden.

Of wilt ge het met een bankbiljet? Dan is vierderlei denkbaar: 1o. het echte biljet van f100; 2o. het valsche biljet, dat op bedrog is aangelegd; 3o. een vreed biljet, dat een overweldigder hier met geweld invoert; en 4o. een schijn-biljet, zooals ze voor honderd sigaren enz. vaak gezien zijn.

De onderscheiding tusschen hetgeen echt, valsche, tegen en in schijn bestaat, ligt dus gegrond in den aard van ons menschelek leven.

Vandaar, dat ook de Heilige Schrift ons wel onderscheiden leert tusschen den waarachtigen Messias, den valschen Christus, den Anti-Christ of tegen-Christus; en dat bij deze drie nu nog de schijn-Christus komt, eerst uitgevonden in onze eeuw.

Zoo is er echt of oprecht geloof; er is valsche geloof; er is schijn-geloof, en er is ongeloof of tegen-geloof.

De echte Christus is dus de Christus, gelijk God hem verordende en zond. De valsche Christus is iemand, die de gestalte van den Christus nabootst, en u beleeft om hem als den waren Christus aan te nemen. De tegen-Christus of Anti-Christ is iemand, die met open vizier tegen den Christus optreedt, en zichzelf opwerpt om op geheel andere wijs een rijk te gronden, gelijk de Christus deed. En de schijn-Christus is iemand, die er niet aan denkt te doen wat de Christus deed, maar zijn persoonsnaam misbruikt, om invloed te winnen voor een heel ander doel.

Breng dat nu ook op de kerk over, en veel, dat anders verward en duister schijnt, zal u helder worden.

Ook hier hebt ge dan de echte of wezenlijke kerk, de valsche kerk, de tegen-kerk en de schijn-kerk.

En ook hier moet dus het onderscheidend kenmerk van deze vier aldus liggen:

De wezenlijke kerk is de kerk, die God verordende en instelde. De valsche kerk is een kerk, die zich geheel als de echte kerk poogt voor te doen, maar u bedriegt. De tegen-kerk is een inrichting, die niets op een kerk lijkt, maar zich in de plaats van de kerk poogt te stellen. En de schijn-kerk ziet er wel als een kerk uit, maar doelt op heel iets anders.

Hoe nu stond het in de 16de eeuw met de kerk van Rome? Was deze een echte, een valsche, een tegen- of een schijn-kerk? Een vraag, waarbij natuurlijk alleen bedoeld wordt op het kerkelijk instituut, gelijk dit in de hiërarchie alle gemeenten des Heeren onder haar macht had gebracht en haar openbaring in normale instituten belette.

En dan was ze niet de echte kerk, maar ook niet een tegen-kerk, noch ook een schijn-kerk, maar wel wezenlijk een valsche kerk. Immers ze diende zich als de eenig ware en echte kerk aan; en beweerde datgene te leveren, wat de echte kerk leveren moet, namelijk de verzoening onzer zonden. Maar ze deed dat dáárom valsche, omdat ze de verzoening onzer zonden, die alleen van Christus komt, zelve als kerk beweerde te schenken.

Ze was daarentegen geen schijn-kerk; want het doel der echte kerk, om namelijk uit de booze wereld, door de verzoening der zonden, den zondaar naar den hemel te leiden, was en bleef het doel, dat ook zij pretendeerde.

En ze was evenmin een tegen-kerk; want ze beweerde niet, dat de Christelijke kerk weg moest, om er iets anders voor in de plaats te stellen, maar hield aan de noodzakelijkheid der kerk vast.

Volkomen juist en naar waarheid is dus door onze vaders in art. 29 van onze Belijdenis beleden, dat deze kerk een valsche kerk was; iets waarmee de gemeenten niet werden weggecijferd, maar het hiërarchische wereld-instituut als valsche munt werd veroordeeld.

Maar juist daarom is het dan ook logisch, voor wie wel onderscheidt, en niet met woorden speelt, niet wel doenlijk, ditzelfde toe te passen op de Synodale hiërarchie.

Immers de Synodale organisatie van 1816/52 doet niet de minste poging, om te zijn wat een kerk wezen moet, en zich aan te stellen als een instituut, waarin de vergeving der zonden en de ingang naar het eeuwige leven ware te vinden. Niets

lag verder van haar dan het invoeren en opleggen van een leer, een belijdenis, sacramenten of instellingen, waaraan ze de conscientie op verlies van zaligheid bond of bindt. Ze wilde in dien eenigen waren zin juist geen kerk zijn. Alleen maar hield ze zekeren schijn van een kerk uitwendig bij, om invloed op de geesten te bevorderen, en in het bezit te blijven van allerlei stoffelijke voordeelen.

Ook is ze geen tegen-kerk; omdat ze niet zegt: De kerk als zodanig moet weg, en ik moet er voor in de plaats. Dit kan men veeleer zeggen van wat onze liberalisten met hun Staatsschool, hun Nut, en nu weer anderen met de vergoding van den Staat bedoelen.

Uit dien hoofde nu is het onredelijk, om aan wien ook den eisch te stellen, dat men de Synodale organisatie van 1816/52 als de organisatie van een valsche kerk zal bestempelen.

Men kan dit eenvoudig niet doen, omdat de feiten toonen, dat deze organisatie wel velerlei kenmerken bezit, die ook aan de valsche kerk eigen zijn, maar het principiële kenmerk van een valsche kerk mist.

Een valsche kerk zet een leer in plaats van de leer van Christus; belet en verbiedt elke andere leer; en doet dat alles met de pretentie, dat dit voor de zaligheid der zielen noodig is.

Maar van dit alles vindt ge bij deze organisatie niets. Ze heeft geen leer. Ze verbiedt geen enkele leer. Ze dwingt tot de aanneming van geen enkele leer. En ze maakt geen de minste pretentie van u te kunnen verplichten en binden op straffe van uwer ziele zaligheid.

En zegt men nu, dat in Art. 29 deze scherpe onderscheiding toch niet gemaakt is, zoo stemmen we dit toe. Daar is noch van de anti-Christelijke noch van de schijn-Christelijke kerk sprake. In Art. 29 staan alleen de ware en valsche kerk tegenover elkander.

En dat valsche teekent.

Immers onze Belijdenis is geen dogmatiek, waarin alle denkbare onderscheidingen zijn opgenomen.

Onze Belijdenis stelde zich uitsluitend tegenover het kwaad, dat destijds uitkwam.

We namen heel dit interessante, heldere artikel over. We zien dus, dat Dr Kuyper vroeger van „valsche kerk” sprak, later bezwaar daartegen maakte en de voorkeur gaf aan de betiteling: „schijn-kerk”. Waarbij dan steeds vastgehouden moet worden aan Dr Kuypers eigen uitspraak dat een valsche kerk „nog altoos veel meer van een wezenlijke kerk heeft dan de „Ned. Herv. Kerk”, die voor ons besef veeleer als „schijn-kerk” dient te worden bestempeld.”

H.

C. V.

GEESTELIJKE ADVIEZEN

(Alle inzendingen, deze rubriek betreffende, aan Ds D. van Dijk, Akkerstraat 26, Groningen.)

Of ik ook deze gewisse belofte Gods geloof.

In ons vorig artikel ging het over de quaestie: of men Gods volk mag opwekken tot het zelf-onderzoek, dat tot inhoud heeft: „ik geloof nu wel, maar is mijn geloof wel echt?”

Wij hebben daarop geantwoord: neen, dat mag niet, want daardoor dwingt men er hem, tot wien wij ons richten, toe, om zich eerst te stellen op het standpunt van den twijfel om vandaar uit dan tot het geloof te komen; en dat is niet geoorloofd, omdat elke gedachte bij Gods bondsvolk, of het zich wel met recht in het heil des Heeren verheugt, tekort doet aan de trouw van Hem, Die gezegd heeft: „het is voor u”.

Nu kan ik mij evenwel voorstellen, dat er onder hen, die dat hebben gelezen, zijn, die zeggen: Maar hoe komt gij dan klaar met wat er staat in het Avondmaalsformulier: „Ten andere onderzoek een iegelijk zijn hart, of hij ook deze gewisse belofte Gods geloof, dat hem alle zijne zonden, alleen om het lijden en sterven van Jezus Christus vergeven zijn, en de volkomene gerechtigheid van Christus hem als zijne eigene toegerekend en geschonken is, ja zoo volkomen, alsof hij zelf in eigen persoon voor alle zijne zonden betaald en alle gerechtigheid volbracht had”.

...

Even, voor ik hier verder intreed, een paar woorden over de exegese van dit stuk.

Daarbij heb ik dan het oog op de woorden: „of hij ook deze gewisse belofte Gods geloof.”

Wat beteekent dit?

Daar zijn er, die het aldus verklaren: „Daar staat niet, zoo zegt men: „of hij ook gewisselijk deze belofte Gods geloof”, maar: „of hij ook deze gewisse belofte Gods geloof”.

Dat zijn, zoo gaat men verder, twee geheel verschillende dingen.

In het eerste geval zou bedoeld worden, dat van den mensch, tot wien het Avondmaalsformulier zich richt, zou gevraagd worden, een wel-verzekerd, helderbewust geloof te bezitten.

In het tweede geval zou alleen worden uitgesproken, dat de Avondmaalsganger verzekerd moet zijn, dat de belofte Gods vast en onwankelbaar is,